

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપિલકેશન (કવોશિંગ) નં. ૯૦૯૨/૨૦૧૭

[આર/એસસીઆર.એ/૯૦૯૨/૨૦૧૭ માં તારીખ ૩૦/૧૧/૨૦૧૭ ના હુકમની

સ્પીકિંગ ટુ મિનિટ્સ માટેની નોંધ પર]

=====

ભવાનભાઈ પ્રેમજીભાઈ વાઘેલા અને જ....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ - ૪ તરફથી શ્રી કે.એસ. ચંદ્રાણી, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફથી પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ : ૦૫/૧૨/૨૦૧૭

મૌખિક હુકમ

મૂળ અરજદારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી સ્પીકિંગ ટુ મિનિટ્સ માટેની આ નોંધ દ્વારા, એ બાબત નિર્દેશિત કરવામાં આવી છે કે આ કોર્ટ દ્વારા ૩૦મી નવેમ્બર, ૨૦૧૭ ના રોજ જાહેર કરવામાં આવેલા ચુકાદા અને હુકમના પેરા ૧૨ માં અજાણતાં ખૂબ જ સુસંગત વાક્ય જોવા મળતું નથી.

પેરા ૧૨ માં, નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

“એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે મૂળ પ્રથમ બાતમીદાર અરજદારો દ્વારા પહોંચાડવામાં આવેલી ઈજાઓના કારણે.”

“અવસાન પામ્યા ન હતા” શબ્દો ખૂટે છે.

તેથી, પેરા ૧૨ માં, નીચે મુજબ વાંચવું:

“એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે મૂળ પ્રથમ બાતમીદાર અરજદારો દ્વારા
પહોંચાડવામાં આવેલી ઈજાઓના કારણે અવસાન પામ્યા ન હતા.”

રજિસ્ટ્રીએ આ સંદર્ભમાં જરૂરી સુધારો કરવો અને હુકમની નવી રિટ જારી કરવી.
નોંધનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપિલિકેશન (કવોશિંગ) નં. ૯૦૯૨/૨૦૧૭

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના

આ ચુકાદો તાબાના ન્યાયતંત્રમાં પરિપત્રિત કરવો.

ભવાનભાઈ પ્રેમજીભાઈ વાઘેલા અને જ....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય....સામાવાળા(ઓ)

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ - ૪ તરફથી શ્રી કે.એસ. ચંદ્રાણી, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફથી શ્રી ધર્મેશ દેવનાની, એપીપી

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ : ૩૦/૧૧/૨૦૧૭

મૌખિક ચુકાદો

૧. રુલ તુરંત પરત કરવાપાત્ર. ગુજરાત રાજ્ય વતી અને તેમના તરફથી વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર શ્રી ધર્મેશ દેવનાની રુલની નોટિસની બજવણી સ્વીકારે છે.

૨. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની આ અપિલિકેશન દ્વારા, અરજદારો – મૂળ આરોપીઓ સુરેન્દ્રનગરના પમા એડવોકેટ એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ એન્ડ સેશન્સ જજ દ્વારા સેશન્સ કેસ નં. ૫૩/૨૦૧૪ માં આંક: ૧૩૦ નીચે પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૧૫મી નવેમ્બર, ૨૦૧૭ ના હુકમની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારે છે.

૩. આ અપિલિકેશનને જન્મ આપતી હકીકતો નીચે મુજબ સંક્ષિપ્ત કરી શકાય:

૩.૧ મારી સમક્ષના અરજદારો પર તેઓએ હત્યા કરી હોવાના આરોપસર કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે. એવું જણાય છે કે એક મૂળજીભાઈ ઉર્ફે ભીમ મકવાણાએ સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના થાનગઢ પોલીસ સ્ટેશન ખાતે ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૨, ૧૪૭, ૧૪૮, ૧૪૯, ૪૫૨, ૫૦૪, ૫૦૬(૨) અને ૩૪ સાથે વંચાણે લેતાં ૧૨૦બી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે આઈ-સી.આર. નં. ૦૦૩૬/૨૦૧૩ ધરાવતી ફર્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ નોંધાવી હતી.

૪. મારે ફરિયાદપક્ષના કેસની ચર્ચા કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે મને કાયદાના એક સ્પષ્ટ પ્રશ્નનો જવાબ આપવાનું કહેવામાં આવ્યું છે.

૫. એવું જણાય છે કે જ્યારે કેસ શરૂ થયો, ત્યારે મૂળ પ્રથમ બાતમીદાર એટલે કે મૂળજી ઉર્ફે ભીમ મકવાણા હયાત ન હતા. કેસની પેન્ડિંગ દરમિયાન, તેઓ અવસાન પામ્યા હતા. તે કુદરતી મૃત્યુ હતું. ફરિયાદપક્ષ દ્વારા લગભગ ત્રીસ સાક્ષીઓની તપાસણી કર્યા પછી, આખરે, છેલ્લે, તપાસ કરનાર અધિકારી સાક્ષીના પાંજરામાં આવ્યા. તપાસ કરનાર અધિકારીની જુબાની નોંધવામાં આવી રહી હતી ત્યારે, તેમણે જુબાની આપી કે મૂળજી ઉર્ફે ભીમ મકવાણા પોલીસ સ્ટેશને આવ્યા હતા અને તેમના ભત્રીજા એટલે કે કનુભાઈની હત્યા અંગે ફર્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ નોંધાવી હતી. તપાસ કરનાર અધિકારીએ, ત્યારબાદ, સમગ્ર એફ.આઈ.આર. ની ચોક્કસ વિગતો અંગે જુબાની આપવાનું આગળ વધાર્યું. તે તબક્કે, બચાવપક્ષના વકીલે વાંધો ઉઠાવ્યો કે જો પ્રથમ બાતમીદાર મૃત્યુ પામ્યા હોય તો તપાસ કરનાર અધિકારી માટે એફ.આઈ.આર. ની વિગતો સાબિત કરવી કાયદામાં

અનુમતિપાત્ર નથી. બચાવપક્ષના વકીલે ટ્રાયલ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું કે તપાસ કરનાર અધિકારી માત્ર પ્રથમ બાતમીદારની સહી, ફર્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ પરની તેમની પોતાની સહી અને કોઈ ચોક્કસ તારીખે ફર્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ નોંધીને રજિસ્ટર કરવામાં આવી હતી તે હકીકત પૂરતી જ જુબાની આપી શકે છે. આનાથી વિશેષ તપાસ કરનાર અધિકારી દ્વારા કંઈ પણ જુબાનીમાં કહી શકાય નહીં.

૬. એવું જણાય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા તે વાંધો ફગાવી દેવામાં આવ્યો હતો. આવા સંજોગોમાં, બચાવપક્ષે આંક: ૧૩૦ થી અપ્લિકેશન દાખલ કરી હતી. આંક: ૧૩૦ ની અપ્લિકેશન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ન્યાયનિર્ણિત કરવામાં આવી હતી અને તારીખ ૧૫મી નવેમ્બર, ૨૦૧૭ ના હુકમ દ્વારા તેને નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો હુકમ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“આંક-૧૩૦ નીચે હુકમ

ઇન

સેશન્સ કેસ નં. ૫૩/૨૦૧૪.

૧. અપ્લિકેશન વાંચી. હાલની અપ્લિકેશન આરોપી નં. ૧ થી ૪ ના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા સાક્ષી-૩૧ ની જુબાનીમાં ફરિયાદ/એફઆઈઆર ની હકીકતો વર્ણવવા સામે વાંધો ઉઠાવવા માટે અને વધુમાં મૂળ ફરિયાદને આંક આપીને રેકૉર્ડ પર દાખલ ન કરવા માટે કરવામાં આવી છે.

૨. વિજ્ઞાન વકીલ શ્રી ભારદ્વાજે દલીલ કરી હતી કે સાક્ષી-૩૧ એ પી.આઈ. છે જેમણે તે સમયે બાતમીદાર/ફરિયાદી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી નોંધી હતી. હાલના કેસમાં કેસ દરમિયાન બાતમીદાર અવસાન પામ્યા છે અને તેથી ફરિયાદપક્ષ તેમની જુબાની મેળવી શક્યો નથી. મૂળ ફરિયાદ ફરિયાદી દ્વારા સાક્ષી-૩૧ ને આપવામાં આવી હતી, તેથી ફરિયાદની વિગતો કલોપકર્ણ (હેયરસાય) પુરાવા તરીકે ગણાય અને તેથી તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નથી. વિજ્ઞાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે સાક્ષી-૩૧ પોલીસ અધિકારી છે તેથી ફરિયાદ એ પોલીસ સમક્ષનું નિવેદન છે, તેથી પણ મૂળ ફરિયાદ ગ્રાહ્ય બની શકે નહીં કારણ કે તે સીઆર.પી.સી. ની કલમ-૧૬૨ થી બાધિત છે. તેથી વિજ્ઞાન વકીલે સાક્ષી-૩૧ ની જુબાનીમાં ફરિયાદની વિગતો ન નોંધવા અને વધુમાં મૂળ ફરિયાદને કોઈ આંક નંબર ન આપવા અરજ કરી હતી.

૩. ફરિયાદપક્ષ તરફથી વિજ્ઞાન ડીજીપી શ્રી સભાણીને સાંભળ્યા. વિજ્ઞાન ડીજીપીએ મુખ્યત્વે એવી રજૂઆત કરી હતી કે સાક્ષી-૩૧ થાનગઢ પોલીસ સ્ટેશનના પી.આઈ. હતા અને તે સમયે તેમણે ફરિયાદ/એફઆઈઆર નોંધી હતી. આમ તેને કલોપકર્ણ પુરાવો કહી શકાય નહીં. વધુમાં ફરિયાદ ગુનો નોંધતા પહેલાં નોંધવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તપાસ શરૂ કરવામાં આવી હતી તેથી તે કલમ-૧૬૨ હેઠળ બાધિત થઈ શકે નહીં. તેથી વિજ્ઞાન ડીજીપીએ અપ્લિકેશન રદ કરવા અરજ કરી હતી.

૪. રેકૉર્ડ વાંચ્યો. અહીં બચાવપક્ષના વિજ્ઞાન વકીલે બે મુદ્દાઓ ઉઠાવ્યા છે.

(૧) શું પોલીસ અધિકારી દ્વારા લેવામાં આવેલી ફરિયાદ/એફઆઈઆર ની વિગતો કલોપકલ્પ પુરાવો ગણાય?

(૨) શું પોલીસ અધિકારી દ્વારા લેવામાં આવેલી ફરિયાદ એ સીઆર.પી.સી. ની કલમ-૧૬૨ હેઠળનું નિવેદન છે?

૫. હવે મુદ્દાઓ પર વિચારણા કરતાં પહેલાં કેસની વાસ્તવિક હકીકતો જોવી જરૂરી છે. અહીં આરોપીઓ સામે થાનગઢ પોલીસ સ્ટેશન ખાતે સી.આર. નં. આઈ-૩૬/૧૩ થી નોંધાયેલા આઈપીસી ની કલમ-૩૦૨, ૪૧૨, ૧૪૮, ૧૪૯, ૪૫૨, ૫૦૬(૨), ૧૨૦(બી), ૩૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે કેસ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે. ફરિયાદપક્ષ દ્વારા એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે, મૃતક અને આરોપી નં. ૧ બાંધકામના એક જ વ્યવસાયમાં હતા અને વ્યવસાયિક અદાવતના કારણે આરોપી નં. ૧ મૃતક સામે અદાવત રાખતો હતો, તેથી તમામ આરોપીઓએ મૃતકની હત્યા કરવાનું ષડયંત્ર રચ્યું હતું અને તેમના સામાન્ય ઈરાદાને પાર પાડવા માટે આરોપીઓ જીવલેણ હથિયારો સાથે બોલેરો મોટર-કારમાં મૃતકના ઘરે ગયા હતા અને મૃતક ઘરના ફળિયામાં સૂતા હતા જ્યાં આરોપી નં. ૨, ૩, ૪ એ આરોપીને પકડી રાખ્યો હતો અને આરોપી નં. ૧ એ છરીના અનેક ઘા માર્યા હતા, આરોપી નં. ૫ એ મૃતકના પરિવારના સભ્યોને

રોક્યા હતા અને જ્યારે બાતમીદારે મૃતકને બચાવવાનો પ્રયાસ કર્યો ત્યારે આરોપી નં. ૧ એ તેના પર છરીના ઘા માર્યા હતા અને આમ મૃતક કનુભાઈનું મૃત્યુ નીપજાવ્યું હતું અને બાતમીદાર મૂળજીભાઈને ગંભીર ઈજા પહોંચાડી હતી.

૬. ફરિયાદપક્ષે આજ દિન સુધીમાં કુલ ૩૦ સાક્ષીઓની તપાસણી કરી છે. કેસ દરમિયાન ફરિયાદી/બાતમીદાર કુદરતી રીતે અવસાન પામ્યા હતા. ફરિયાદપક્ષ હવે સાક્ષી-૩૧ ની તપાસણી કરી રહ્યો છે જેઓ થાનગઢ પોલીસ સ્ટેશનના પી.આઈ. છે અને તે સમયે તેમણે માહિતી મેળવી હતી અને ગુનો નોંધવા માટે ફરિયાદ મોકલી આપી હતી.

૭. હવે આ વાસ્તવિક પશ્ચાદભૂમિકા સાથે આરોપીના વિદ્વાન વકીલની દલીલોને ધ્યાને લેતાં, બચાવપક્ષના વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી પ્રથમ દલીલ એ છે કે, સાક્ષી-૩૧ જુબાની આપતી વખતે ફરિયાદની વિગતો જણાવી શકે નહીં અને તે કર્ણોપકર્ણ પુરાવો છે અને તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હોઈ શકે નહીં. હવે અહીં રેકૉર્ડ પરથી જણાય છે કે ગુનો બન્યા અંગેની પ્રથમ બાતમી બાતમીદાર દ્વારા સાક્ષી-૩૧ ને આપવામાં આવી હતી જેઓ તે સમયે થાનગઢ પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ હતા, તે સાક્ષી-૩૧ દ્વારા લેખિતમાં લેવામાં આવી હતી અને તેના પર બાતમીદાર અને સાક્ષી-૩૧ દ્વારા સહી કરવામાં આવી હતી. આમ મૂળ ફરિયાદની વિગતો

કર્ણોપકર્ણ પુરાવો નથી પરંતુ તે સીઆર.પી.સી. ની કલમ-૧૫૪ હેઠળ નોંધવામાં આવેલી માહિતી છે અને મૂળ ફરિયાદ એ એફઆઈઆર છે.

૮. “કર્ણોપકર્ણ” (હેયરસાય) શબ્દ એ અદાલત બહારના એવા નિવેદનનો સંદર્ભ આપે છે જે તેની જાણ કરનાર સાક્ષી સિવાયની અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય. બીજા શબ્દોમાં કર્ણોપકર્ણ પુરાવો આ હોઈ શકે: (૧) સાક્ષીએ અન્ય વ્યક્તિ પાસેથી સાંભળ્યું હોય તેના પર આધારિત જુબાની, જેનું તેને કોઈ વ્યક્તિગત જ્ઞાન કે અનુભવ ન હોય. (૨) અન્ય વ્યક્તિ પાસેથી મેળવેલી અપ્રમાણિત માહિતી, જે વ્યક્તિના પોતાના જ્ઞાનનો ભાગ ન હોય. જ્યારે સીઆરપીસી ની કલમ ૧૫૪ ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ આપવામાં આવેલી માહિતી એ ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ (એફઆઈઆર) છે અને તે ખૂબ જ મહત્વનો દસ્તાવેજ છે. કલમ-૧૫૪ મુજબ, તે પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારી દ્વારા નોંધવામાં આવેલી કોન્ફિડેન્સિયલ ગુનાની પ્રારંભિક અને પ્રથમ માહિતી છે. તે ફોજદારી કાયદાને ગતિમાન કરે છે અને તપાસની શરૂઆત દર્શાવે છે જે સંજોગો અનુસાર સીઆરપીસી ની કલમ ૧૬૯ અથવા ૧૭૦ હેઠળ અભિપ્રાય રચવા સાથે અને સીઆરપીસી ની કલમ ૧૭૩ હેઠળ પોલીસ રિપોર્ટ મોકલવા સાથે પૂર્ણ થાય છે. એવો વધુ પ્રસ્થાપિત કાયદો છે કે એફઆઈઆર જાહેર દસ્તાવેજ છે. તેથી અહીં હાથ પરના કેસમાં એ નિર્વિવાદ છે કે સાક્ષી-૩૧ તે સમયે થાનગઢ પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ હતા. તેથી પોલીસ સ્ટેશનના

ઇન્યાર્જ અધિકારી હોવાના નાતે સાક્ષી-૩૧ એ હોસ્પિટલ ખાતે બાતમીદાર દ્વારા આપવામાં આવેલી ફરિયાદ નોંધી હતી, અને તે જ વિગતો ૧૫૪ ના ફોર્મમાં નોંધવામાં આવી હતી અને કાયદા દ્વારા ઠરાવ્યા મુજબ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવી હતી. સાક્ષી-૩૧ એ પોતાના હસ્તાક્ષરમાં ફરિયાદ નોંધી હતી અને તેના પર તેમના દ્વારા સહી કરવામાં આવી હતી. તેથી ફરિયાદી સિવાય માત્ર તે પોલીસ અધિકારી, જેમણે માહિતી મેળવી હતી અને તેને લેખિતમાં નોંધી હતી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ-૬૭ મુજબ એફઆઈઆર ની વિગતો સાબિત કરી શકે છે. આમ બચાવપક્ષના વકીલની એવી દલીલ કે એફઆઈઆર ની વિગતો કલોપકર્ણ પુરાવો છે તેમાં કાયદાનું કોઈ બળ નથી તેથી તે ટકી શકે તેમ નથી.

૯. હવે રેકૉર્ડ પરથી વધુ સ્પષ્ટ થાય છે કે એફઆઈઆર/ફરિયાદ નોંધ્યા પછી સાક્ષી-૩૧ એ તેને પોલીસ સ્ટેશન મોકલી આપી હતી અને તેના આધારે ગુનો નોંધવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ તપાસ શરૂ કરવામાં આવી હતી. આમ તપાસ શરૂ કરતાં પહેલાં મૃતક બાતમીદાર દ્વારા આપવામાં આવેલી પ્રથમ માહિતી સીઆર.પી.સી. ની કલમ-૧૬૨ ના દાયરામાં આવશે નહીં. તેથી વિજ્ઞાન વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી બીજી દલીલ પણ કાયદાની જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ હોવાથી ફગાવી દેવામાં આવે છે. આમ ઉપરોક્ત કારણોને ધ્યાને રાખીને વિજ્ઞાન

નચાવપક્ષના વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓ ટકી શકે તેમ નથી, તેથી નીચે મુજબનો આખરી હુકમ કરવામાં આવે છે:

હુકમ

હાલની અપિલકેશન નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

આજે તારીખ ૧૫મી નવેમ્બર, ૨૦૧૭ ના રોજ ખુદી કોર્ટમાં સહી કરી જાહેર કર્યો.

તારીખ: ૧૫.૧૧.૨૦૧૭

(એચ.એમ. પવાર)

સુરેન્દ્રનગર

પમા (એડહોક) એડિ. ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ

સુરેન્દ્રનગર

યુઆઈડી: જીજ૦૦૬૭૩.”

૭. અરજદારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચંદ્રાણીએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે વાદગ્રસ્ત હુકમ કાયદાની દ્રષ્ટિએ ટકી શકે તેમ નથી. ટ્રાયલ કોર્ટે વાંધો ગ્રાહ્ય રાખવો જોઈતો હતો અને મૂળ પ્રથમ બાતમીદારની ગેરહાજરીમાં તપાસ કરનાર અધિકારીને ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટની વિગતો સાબિત કરવાની

મંજૂરી આપવી જોઈતી નહોતી. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચંદ્રાણીએ રજૂઆત કરી હતી કે જો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૩૨ લાગુ પડતી હોય તો જ ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટની વિગતો પુરાવામાં ગ્રાહ્ય બને. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, એફ.આઈ.આર. માંનું નિવેદન પ્રથમ બાતમીદારના મૃત્યુના કારણ સાથે સંબંધિત નથી. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચંદ્રાણીએ નિર્દેશ કર્યો હતો કે નિર્વિવાદપણે, પ્રથમ બાતમીદાર કુદરતી મૃત્યુને કારણે અવસાન પામ્યા હતા.

૮. ઉપર ઉલ્લેખિત આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચંદ્રાણીએ રજૂઆત કરી હતી કે વાદગ્રસ્ત હુકમ ૨૯ (કવોશ) કરવામાં આવે.

૯. ગુજરાત રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી ધર્મેશ દેવનાનીએ, તેમની સામાન્ય નિષ્પક્ષતા સાથે, રજૂઆત કરી હતી કે અરજદારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચંદ્રાણી દ્વારા જે રજૂઆત કરવામાં આવી છે તે કાયદાની સાચી સ્થિતિ છે. ટ્રાયલ કોર્ટે આંક: ૧૩૦ નીચે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે.

૧૦. એ ખૂબ જ કમનસીબ બાબત છે કે આવા મુદ્દા પર મામલો હાઈકોર્ટ સુધી લાવવો પડ્યો. મુદ્દો ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યો હોવાથી, હું કાયદાની સાચી સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરું.

૧૧. ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ નોંધાવવાનો મૂળભૂત હેતુ ફોજદારી કાયદાને ગતિમાન કરવાનો છે. ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ એ પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં

આવતા ફોજદારી કેસનું પ્રારંભિક પગલું છે અને તેમાં બનેલા ગુના, ગુનાનું સ્થળ, ગુનાનો સમય, ભોગ બનનાર કોણ હતું, વગેરેનું પ્રાથમિક જ્ઞાન સમાયેલું હોય છે. કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ માં કલમ ૧૫૪ ના આધારે 'ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ' શબ્દ સમજાવવામાં આવ્યો છે, જે ઠરાવે છે કે:

“કોન્સિડેબલ ગુનો બનવા સંબંધિત દરેક માહિતી, જે પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારીને મૌખિક રીતે આપવામાં આવે, તો તે તેમના દ્વારા અથવા તેમના નિર્દેશ હેઠળ લેખિતમાં લેવામાં આવશે, અને બાતમીદારને વાંચી સંભળાવવામાં આવશે; અને આવી દરેક માહિતી, પછી ભલે તે લેખિતમાં આપવામાં આવી હોય અથવા ઉપર જણાવ્યા મુજબ લેખિતમાં લેવામાં આવી હોય, તે આપનાર વ્યક્તિ દ્વારા સહી કરવામાં આવશે, અને તેનો સારાંશ રાજ્ય સરકાર આ સંબંધમાં નિર્ધારિત કરે તેવા નમૂનામાં આવા અધિકારી દ્વારા રાખવામાં આવનાર પુસ્તકમાં દાખલ કરવામાં આવશે”.

૧૨. ભોગ બનનાર, સાક્ષી અથવા ગુનાની જાણકારી ધરાવનાર અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા એફ.આઈ.આર. નોંધાવી શકાય છે. પોલીસ ત્રણ અલગ અલગ પ્રકારના નિવેદનો નોંધી શકે છે. પ્રથમ પ્રકારનું નિવેદન એ છે કે જે એફ.આઈ.આર. તરીકે નોંધી શકાય છે, બીજા પ્રકારનું નિવેદન એ છે કે જે તપાસ દરમિયાન પોલીસ દ્વારા નોંધી શકાય છે, અને ત્રીજા પ્રકારનું નિવેદન એ કોઈપણ એવું નિવેદન છે જે ઉપર જણાવેલ બે શ્રેણીઓમાંથી કોઈપણ હેઠળ નહીં આવે.

પુરાવો એ કોઈ ચોક્કસ ચોકસાઈ અથવા સંજોગો પર હકીકત પ્રગટ કરતી જુબાનીની બાબત છે. ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ એ પોતાની મેળે પુરાવાનો મજબૂત/મહત્વપૂર્ણ (સબસ્ટેન્ટિવ) ભાગ નથી અને તેમાં કરવામાં આવેલું નિવેદન જ્યાં સુધી પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૩૨ ના દાયરામાં ન આવે ત્યાં સુધી પુરાવા તરીકે ગણી શકાય નહીં. એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે મૂળ પ્રથમ બાતમીદાર અરજદારો દ્વારા પહોંચાડવામાં આવેલી ઇજાઓના કારણે અવસાન પામ્યા ન હતા. તપાસ દરમિયાન પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવતા અન્ય કોઈપણ નિવેદન કરતાં ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટનું સાપેક્ષ મહત્વ ઘણું વધારે છે. ગુનો બનવા અંગે પોલીસને મળતી તે સૌપ્રથમ માહિતી છે અને જો કોર્ટ દ્વારા તેમને કેસમાં સાક્ષી તરીકે બોલાવવામાં આવે તો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૭ હેઠળ પ્રથમ બાતમીદાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી હકીકતને સમર્થન આપવા માટે અથવા સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ હેઠળ હકીકતો દ્વારા તેમના કથનનું ખંડન કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. એવું બની શકે કે બાતમીદાર પોતે જ આરોપી હોય. આવા કિસ્સાઓમાં, તેમના દ્વારા નોંધાવવામાં આવેલી ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટનો ઉપયોગ તેમની વિરુદ્ધ પુરાવા તરીકે થઈ શકતો નથી કારણ કે આપણા બંધારણના મૂળભૂત માળખામાં એ સમાવિષ્ટ છે કે કોઈપણ વ્યક્તિને પોતાની વિરુદ્ધ સાક્ષી બનવા માટે ફરજ પાડી શકાતી નથી.

૧૩. અમુક કિસ્સાઓમાં, ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટનો ઉપયોગ પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૩૨(૧) હેઠળ અથવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ

બાતમીદારના મૃત્યુના કારણ તરીકે અથવા બાતમીદારના વર્તનના ભાગ તરીકે થઈ શકે છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૩૨ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૩૨. જે વ્યક્તિ મૃત્યુ પામી હોય અથવા મળી ન શકે તેવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલ સુસંગત હકીકતનું નિવેદન કયા કિસ્સાઓમાં સુસંગત છે

જે વ્યક્તિ મૃત્યુ પામી હોય, અથવા જે મળી ન શકે તેમ હોય, અથવા જે પુરાવો આપવા માટે અસમર્થ બની ગઈ હોય, અથવા જેની ઉપસ્થિતિ કેસના સંજોગો અનુસાર અદાલત અવાજબી ગણે તેટલા વિલંબ કે ખર્ચ વિના મેળવી શકાય તેમ ન હોય, અથવા જેને સામા પક્ષ દ્વારા દૂર રાખવામાં આવી હોય, તેવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા વિવાદગ્રસ્ત હકીકતો અથવા સુસંગત હકીકતોના લેખિત અથવા મૌખિક નિવેદનો નીચેના કિસ્સાઓમાં પોતાની મેળે સુસંગત હકીકતો છે:"

(૧) જ્યારે તે મૃત્યુના કારણ સાથે સંબંધિત હોય :-જ્યારે નિવેદન કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા તેના મૃત્યુના કારણ અંગે, અથવા જે વ્યવહારના પરિણામે તેનું મૃત્યુ નીપજ્યું હોય તેવા કોઈપણ સંજોગો અંગે કરવામાં આવ્યું હોય, એવા કિસ્સાઓમાં કે જેમાં તે વ્યક્તિના મૃત્યુનું કારણ પ્રશ્નરૂપ બને છે. આવા નિવેદનો સુસંગત છે ભલે તે કરનાર વ્યક્તિ તે સમયે, જ્યારે તે કરવામાં આવ્યા હતા, મૃત્યુની અપેક્ષા હેઠળ હતી કે નહીં, અને જે કાર્યવાહીમાં તેના મૃત્યુનું કારણ પ્રશ્નરૂપ બને છે તેનું સ્વરૂપ ગમે તે હોય.

(૨) અથવા વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં કરવામાં આવ્યું હોય :-જ્યારે આવી વ્યક્તિ દ્વારા વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં નિવેદન કરવામાં આવ્યું હોય અને, ખાસ કરીને અને આ કલમની અગાઉની જોગવાઈઓની સામાન્યતાને બાધ આવ્યા વિના, જ્યારે તેમાં વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં રાખવામાં આવેલા ચોપડાઓમાં તેના દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈ નોંધ અથવા યાદીનો સમાવેશ થતો હોય.

(૨એ) અથવા વ્યાવસાયિક ફરજ બજાવવામાં કરવામાં આવ્યું હોય વગેરે :-જ્યારે નિવેદનમાં આવી વ્યક્તિ દ્વારા વ્યાવસાયિક ફરજ બજાવવામાં કરવામાં આવેલી નોંધ અથવા યાદી, અથવા નાણાં, માલસામાન, જમીનગીરીઓ અથવા કોઈપણ પ્રકારની મિલકત મેળવવાના સંબંધમાં આવી વ્યક્તિ દ્વારા લખાયેલી અથવા સહી કરેલી પહોંચ, અથવા વેપાર-વાણિજ્યમાં વપરાતા દસ્તાવેજ જે તેના દ્વારા લખાયેલા અથવા સહી કરેલા હોય અથવા સામાન્ય રીતે તારીખવાળા, તેના દ્વારા લખાયેલા અથવા સહી કરેલા પત્ર અથવા અન્ય દસ્તાવેજની તારીખનો સમાવેશ થતો હોય.

(૩) અથવા કરનાર વ્યક્તિના હિત વિરુદ્ધ હોય :-જ્યારે નિવેદન તે કરનાર વ્યક્તિના નાણાકીય અથવા માલિકી હકના હિત વિરુદ્ધ હોય, અથવા જ્યારે, જો તે સાચું હોય, તો તે તેને ફોજદારી કાર્યવાહી અથવા નુકસાનીના દાવા માટે ખુલ્લો પાડશે અથવા ખુલ્લો પાડી શક્યું હોત.

સ્પષ્ટીકરણ: આવા નિવેદનો ધરાવતા દસ્તાવેજમાં સ્થાવર મિલકતની સીમાઓ અંગેનો ઉલ્લેખ, નિવેદન કરનારની જમીન અથવા ત્રીજી વ્યક્તિઓની અડીને આવેલી જમીનોના સ્વરૂપ અથવા માલિકી અથવા કબજા અંગે, જે નિવેદન કરનારના હિત વિરુદ્ધ હોય, તે સુસંગત છે અને દસ્તાવેજના પક્ષકારો કાર્યવાહીના પક્ષકારો અથવા તેમના પ્રતિનિધિઓ જેવા જ હોવા જરૂરી નથી.

(જ) અથવા જાહેર અધિકાર કે રૂઢિ, અથવા સામાન્ય હિતની બાબતો અંગે અભિપ્રાય આપતું હોય ; -જ્યારે નિવેદન આવી કોઈપણ વ્યક્તિનો કોઈપણ જાહેર અધિકાર અથવા રૂઢિ અથવા જાહેર કે સામાન્ય હિતની બાબતના અસ્તિત્વ અંગેનો અભિપ્રાય આપે છે, જેના અસ્તિત્વ અંગે, જો તે અસ્તિત્વમાં હોત, તો તેને જાણ હોવાની સંભાવના હોત, અને જ્યારે આપું નિવેદન આવા અધિકાર, રૂઢિ અથવા બાબત અંગે કોઈ વિવાદ ઊભો થયો તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હતું.

(પ) અથવા સંબંધના અસ્તિત્વ સાથે સંબંધિત હોય ; -જ્યારે નિવેદન લોહીના, લગ્નના અથવા દત્તક વિધાનના કોઈપણ સંબંધના અસ્તિત્વ સાથે સંબંધિત હોય તેવા વ્યક્તિઓ વચ્ચે કે જેમના સંબંધ અંગે [લોહીના, લગ્નના અથવા દત્તક વિધાનના] નિવેદન કરનાર વ્યક્તિ પાસે જ્ઞાનના વિશિષ્ટ સાધનો હતા, અને જ્યારે નિવેદન વિવાદગ્રસ્ત પ્રશ્ન ઊભો થયો તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હતું.

(૬) અથવા કૌટુંબિક બાબતોને લગતા વસિયતનામા કે દસ્તાવેજમાં કરવામાં આવ્યું હોય ; - જ્યારે નિવેદન મૃતક વ્યક્તિઓ વચ્ચેના લોહીના, લગ્નના અથવા દત્તક વિધાનના કોઈપણ સંબંધના અસ્તિત્વ સાથે સંબંધિત હોય અને જે પરિવાર સાથે આવી કોઈપણ મૃતક વ્યક્તિ સંકળાયેલી હતી તે પરિવારની બાબતોને લગતા કોઈપણ વસિયતનામા અથવા દસ્તાવેજમાં કરવામાં આવ્યું હોય, અથવા કોઈપણ કૌટુંબિક વંશાવળીમાં, અથવા કોઈપણ સમાધિ-શિલાલેખ, કૌટુંબિક તસવીર અથવા અન્ય વસ્તુ પર કે જેના પર આવા નિવેદનો સામાન્ય રીતે કરવામાં આવે છે, અને જ્યારે આવું નિવેદન વિવાદગ્રસ્ત પ્રશ્ન ઊભો થયો તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હતું.

(૭) અથવા કલમ ૧૩, કલમ (એ) માં ઉલ્લેખિત વ્યવહારોને લગતા દસ્તાવેજોમાં હોય: જ્યારે નિવેદન કોઈપણ દસ્તાવેજ, વસિયતનામા અથવા અન્ય દસ્તાવેજમાં સમાવિષ્ટ હોય, જે એવો દસ્તાવેજ, વસિયતનામું અથવા અન્ય દસ્તાવેજ હોય કે જે કોઈપણ એવા વ્યવહાર સાથે સંબંધિત હોય કે જેના દ્વારા કોઈ અધિકાર અથવા રૂઢિનું સર્જન કરવામાં આવ્યું હતું, દાવો કરવામાં આવ્યો હતો, સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, માન્યતા આપવામાં આવી હતી, પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું હતું અથવા ઈનકાર કરવામાં આવ્યો હતો અથવા જે તેના અસ્તિત્વ સાથે અસંગત હતો, જેમ કે કલમ ૧૩ ની કલમ (એ) માં ઉલ્લેખિત છે.

સ્પષ્ટીકરણ ૧:- આપું નિવેદન સુસંગત છે જ્યાં હાલમાં અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીમાં પ્રશ્ન અધિકાર અથવા રૂઢિના અસ્તિત્વ અંગેનો હોય અથવા જો આપું નિવેદન કાર્યવાહીની આનુષંગિક હકીકતો સાથે સંબંધિત હોય અને દસ્તાવેજના પક્ષકારો કાર્યવાહીના પક્ષકારો અથવા તેમના પ્રતિનિધિઓ જેવા જ હોવા જરૂરી નથી.

સ્પષ્ટીકરણ ૨:- આવા નિવેદન ધરાવતા દસ્તાવેજમાં સ્થાવર મિલકતની સીમાઓ અંગેનો ઉલ્લેખ, નિવેદન કરનારની જમીન અથવા ત્રીજી વ્યક્તિઓની અડીને આવેલી જમીનોના સ્વરૂપ અથવા માલિકી અથવા કબજા અંગે, સુસંગત રહેશે અને દસ્તાવેજના પક્ષકારો કાર્યવાહીના પક્ષકારો અથવા તેમના પ્રતિનિધિઓ જેવા જ હોવા જરૂરી નથી."

(૮) અથવા અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય અને પ્રશ્નગત બાબત સાથે સુસંગત લાગણીઓ વ્યક્ત કરતું હોય.- જ્યારે નિવેદન અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય, અને પ્રશ્નગત બાબત સાથે સુસંગત તેમના તરફથી લાગણીઓ અથવા છાપ વ્યક્ત કરવામાં આવી હોય.

દ્રષ્ટાંતો

(એ) પ્રશ્ન એ છે કે શું 'એ' ની હત્યા 'બી' દ્વારા કરવામાં આવી હતી: અથવા 'એ' એવા વ્યવહારમાં મળેલી ઈજાઓથી મૃત્યુ પામે છે જે દરમિયાન તેની

સાથે બળાટકાર કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રશ્ન એ છે કે શું તેની સાથે 'બી' દ્વારા બળાટકાર કરવામાં આવ્યો હતો: અથવા પ્રશ્ન એ છે કે શું 'એ' ને 'બી' દ્વારા એવા સંજોગોમાં મારી નાખવામાં આવ્યો હતો કે જેથી 'એ' ની વિધવા દ્વારા 'બી' સામે દાવો માંડી શકાય. પોતાના મૃત્યુના કારણ અંગે 'એ' દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો, જે અનુક્રમે હત્યા, બળાટકાર અને વિચારણા હેઠળના કાર્યવાહી યોગ્ય કૃત્યનો સંદર્ભ આપે છે, તે સુસંગત હકીકતો છે.

(બી) પ્રશ્ન 'એ' ની જન્મ તારીખ અંગેનો છે. વ્યવસાયના ક્રમમાં નિયમિતપણે રાખવામાં આવતી મૃતક સર્જનની ડાયરીમાં કરવામાં આવેલી નોંધ, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, આપેલા દિવસે તેણે 'એ' ની માતાની સારવાર કરી હતી અને તેને પુત્રનો જન્મ થયો હતો, તે સુસંગત હકીકત છે.

(સી) પ્રશ્ન એ છે કે શું 'એ' આપેલા દિવસે કલકત્તામાં હતા. વ્યવસાયના ક્રમમાં નિયમિતપણે રાખવામાં આવતી મૃતક સોલિસિટરની ડાયરીમાંનું નિવેદન કે, આપેલા દિવસે, સોલિસિટર નિર્દિષ્ટ વ્યવસાય પર તેની સાથે ચર્ચા કરવાના હેતુથી કલકત્તામાં ઉદ્દેશિત સ્થળે 'એ' ને મળ્યા હતા, તે સુસંગત હકીકત છે.

(ડી) પ્રશ્ન એ છે કે શું આપેલા દિવસે મુંબઈ બંદરેથી વહાણ રવાના થયું હતું.

વેપારી પેઢીના મૃતક સભ્ય દ્વારા લખાયેલો પત્ર, જેના દ્વારા તે લંડનમાં તેમના સંવાદદાતાઓને ચાર્ટર કરવામાં આવી હતી, જેમને માલ મોકલવામાં આવ્યો હતો, જેમાં જણાવ્યું હતું કે વહાણ આપેલા દિવસે મુંબઈ બંદરેથી રવાના થયું હતું, તે સુસંગત હકીકત છે.

(ઈ) પ્રશ્ન એ છે કે શું અમુક જમીન માટે 'એ' ને ભાડું ચૂકવવામાં આવ્યું હતું. 'એ' ના મૃતક એજન્ટ તરફથી 'એ' ને લખાયેલો પત્ર, જેમાં કહેવામાં આવ્યું હતું કે તેણે 'એ' ના ખાતા પર ભાડું મેળવ્યું હતું અને તે 'એ' ના આદેશ પર રાખ્યું હતું, તે સુસંગત હકીકત છે.

(એફ) પ્રશ્ન એ છે કે શું 'એ' અને 'બી' કાયદેસર રીતે પરણેલા હતા. મૃતક પાદરીનું નિવેદન કે તેણે એવા સંજોગોમાં તેમના લગ્ન કરાવ્યા હતા કે તેની ઉજવણી ગુનો બને, તે સુસંગત છે.

(જી) પ્રશ્ન એ છે કે શું 'એ', જે વ્યક્તિ મળી શકતી નથી, તેણે કોઈ ચોક્કસ દિવસે પત્ર લખ્યો હતો. તેના દ્વારા લખાયેલો પત્ર તે દિવસની તારીખ ધરાવે છે તે હકીકત સુસંગત છે.

(એચ) પ્રશ્ન એ છે કે વહાણ ભાંગી પડવાનું કારણ શું હતું. કેપ્ટન, જેની હાજરી મેળવી શકાતી નથી, તેના દ્વારા કરવામાં આવેલ વિરોધ (પ્રોટેસ્ટ) એ સુસંગત હકીકત છે.”

૧૪. જો બાતમીદાર અવસાન પામે, તો ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટનો નિઃશંકપણે મહત્વપૂર્ણ (સબસ્ટેન્ટિવ) પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરી શકાય છે. એફ.આઈ.આર. ને પુરાવાના સબસ્ટેન્ટિવ ભાગ તરીકે લેવામાં આવે તે પહેલાં એક પૂર્વશરત પૂરી થવી આવશ્યક છે એટલે કે બાતમીદારના મૃત્યુનો નોંધાવવામાં આવેલી એફ.આઈ.આર. સાથે સંબંધ (નેક્સસ) હોવો જોઈએ અથવા કોઈક રીતે એફ.આઈ.આર. અંગેના કોઈપણ પુરાવા સાથે કોઈ કડી હોવી જોઈએ. આ બાબત સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા દામોદર પ્રસાદ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. [એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસસી ૭૫૭] ના કેસમાં સમજાવવામાં આવી છે.

૧૫. એવો અભિપ્રાય ધરાવતા અસંખ્ય ચુકાદાઓ છે કે જો બાતમીદાર એફ.આઈ.આર. નોંધાવ્યા પછી પોતાની ઈજાઓના કારણે મૃત્યુ પામે તો તે મરણોન્મુખ નિવેદન (ડાઇંગ ડિક્લેરેશન) બની શકે છે. [જુઓ મુન્ના રાજા વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસસી ૨૧૯૯)].

૧૬. બીજી મહત્વની બાબત એ છે કે મૃતક વ્યક્તિ દ્વારા નોંધાવવામાં આવેલી એફ.આઈ.આર. ને સબસ્ટેન્ટિવ તરીકે ગણવા માટે તેની વિગતો સાબિત થવી આવશ્યક છે. કેસમાં તેનું કોઈ મૂલ્ય રહે તે માટે તેને સમર્થન મળવું જોઈએ અને સાબિત થવી જોઈએ. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૪(૩) હેઠળ એફ.આઈ.આર. નોંધાવનાર વ્યક્તિની વિશ્વસનીયતાને પડકારવા માટે બચાવપક્ષ દ્વારા એફ.આઈ.આર. નો ઉપયોગ કરી શકાય છે. જો બાતમીદારના મૃત્યુનો નોંધાવવામાં આવેલી ફરિયાદ સાથે કોઈ સંબંધ ન હોય એટલે કે તેઓ

કુદરતી મૃત્યુ પામ્યા હોય અને આ બાબતના સંબંધમાં તેમને પહોંચાડવામાં આવેલી ઇજાઓને કારણે તેમનું મૃત્યુ ન થયું હોય, તો એફ.આઈ.આર. ની વિગતો પુરાવામાં ગ્રાહ્ય બનશે નહીં. આવા સંજોગોમાં, તપાસ કરનાર અધિકારી મારફતે તેની વિગતો સાબિત કરી શકાતી નથી. તપાસ કરનાર અધિકારીને, તેમની જુબાની દરમિયાન, એફ.આઈ.આર. ની ચોક્કસ વિગતો અંગે જુબાની આપવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં જેથી તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય બને. કાયદામાં માત્ર એટલું જ અનુમતિપાત્ર છે કે તપાસ કરનાર અધિકારી પોતાની જુબાનીમાં ફર્સ્ટ ઇન્કોર્મેશન રિપોર્ટ પર પ્રથમ બાતમીદારની સહી અને પોતાની સહી ઓળખી શકે છે અને તેઓ કોઈ ચોક્કસ તારીખે કોઈ ચોક્કસ પોલીસ સ્ટેશનમાં તેમના દ્વારા એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હોવાની હકીકત અંગે જુબાની આપી શકે છે.

૧૭. ટ્રાયલ કોર્ટનું એમ કહેવું તદ્દન ખોટું છે કે પ્રથમ બાતમીદારની ગેરહાજરીમાં પોલીસ અધિકારી પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૬૭ મુજબ એફ.આઈ.આર. ની વિગતો સાબિત કરી શકે છે.

૧૮. હરકીરત સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ [એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ એસસી ૩૨૩૧] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“અમારા સુવિચારિત અભિપ્રાય મુજબ, સીઆર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ ના પ્રતિબંધને ધ્યાને લેતાં ઇન્કવેસ્ટ કાર્યવાહી દરમિયાન ખરાઈતી રામ દ્વારા કરવામાં આવેલ કથિત નિવેદનને સબસ્ટેન્ટિવ પુરાવા તરીકે ગણવામાં હાઈકોર્ટ વાજબી નહોતી. તે જ રીતે વાલાઈતી રામ દ્વારા નોંધાવવામાં

આવેલી એફઆઈઆર ની વિગતો પર હાઈકોર્ટનો ભરોસો સમાન રીતે અયોગ્ય હતો, જેમની અગાઉ જણાવ્યા મુજબ કેસ દરમિયાન તપાસ થઈ શકી નહોતી કારણ કે તે દરમિયાન તેઓ મૃત્યુ પામ્યા હતા. જો વાલાઈટી રામની તપાસણી કરવામાં આવી હોત તો તેમને સમર્થન આપવા અથવા તેમના કથનનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે એફઆઈઆર ની વિગતોનો ઉપયોગ થઈ શક્યો હોત પરંતુ કોઈ પણ સંજોગોમાં પુરાવાના સબસ્ટેન્ટિવ ભાગ તરીકે નહીં.”

૧૮. હજારીલાલ વિરુદ્ધ સ્ટેટ (દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન) [એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસસી ૮૭૩] ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે પેરા ૭ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“તપાસ દરમિયાન નોંધવામાં આવેલા સાક્ષીઓના નિવેદનોનો નીચેની અદાલતો દ્વારા કરવામાં આવેલા છૂટથી ઉપયોગ અંગે વિદ્વાન વકીલની રજૂઆત સાચી હતી. કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૧૬૨ એ ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે સાક્ષીના કથનનું ખંડન કરવાના હેતુ સિવાય, આવું નિવેદન કરવામાં આવ્યું હોય તે સમયે તપાસ હેઠળના કોઈપણ ગુનાના સંબંધમાં કોઈપણ પૂછપરછ અથવા કેસમાં તપાસ દરમિયાન કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલા કોઈપણ નિવેદનના ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ લાદે છે. જ્યાં આવા નિવેદનનો કોઈપણ ભાગ આ રીતે ઉપયોગમાં લેવાય છે ત્યાં તેની ઊલટતપાસમાં ઉલ્લેખિત કોઈપણ

બાબતને સ્પષ્ટ કરવાના મર્યાદિત હેતુ માટે સાક્ષીની ફેરતપાસણીમાં પણ તેનો કોઈપણ ભાગ વાપરી શકાય છે. તપાસ દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદનોના ઉપયોગ પરના આ પ્રતિબંધનો એકમાત્ર બીજો અપવાદ ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ (૧) ની જોગવાઈઓ હેઠળ આવતા અથવા ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૭ હેઠળ સાબિત કરવાની મંજૂરી આપેલા નિવેદનો સાથે સંબંધિત છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ જોગવાઈ કરે છે કે સાક્ષીને આવું લખાણ બતાવ્યા વિના અથવા સાબિત કર્યા વિના, તેના દ્વારા લેખિતમાં કરાયેલા અને લેખિતમાં લેવાયેલા તથા પ્રશ્નગત બાબતો સાથે સુસંગત અગાઉના નિવેદનો અંગે તેની ઊલટતપાસ થઈ શકે છે, પરંતુ જો લખાણ દ્વારા તેનું ખંડન કરવાનો ઈશદો હોય, તો લખાણ સાબિત થાય તે પહેલાં, તેના તે ભાગો તરફ તેનું ધ્યાન દોરવું આવશ્યક છે જેનો ઉપયોગ તેનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે કરવાનો છે. તપાસ દરમિયાન સાક્ષીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનોનો સબસ્ટેન્ટિવ પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરવામાં નીચેની અદાલતો સ્પષ્ટપણે ભૂલ ભરેલી હતી. દિલ્લી એડમિનિસ્ટ્રેશનના વિદ્વાન વકીલ શ્રી એચ.એસ. મારવાહે એવી દલીલ રજૂ કરીને અમને આશ્ચર્યચકિત કર્યા કે ખંડનના હેતુ માટે સાક્ષીઓ સમક્ષ જે અગાઉના નિવેદનો રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા તેને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૩ માં “સાબિત” ની વ્યાખ્યાને ધ્યાને રાખીને કોર્ટ દ્વારા ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે, જે વ્યાખ્યા એવી છે કે, “જ્યારે પોતાની સમક્ષની બાબતો પર વિચારણા કર્યા પછી

કોર્ટ કાં તો તેનું અસ્તિત્વ હોવાનું માને અથવા તેનું અસ્તિત્વ એટલું સંભવિત માને કે સામાન્ય સમજવાળા માણસે તે ચોક્કસ કેસના સંજોગોમાં તે અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેવી ધારણા પર કાર્ય કરવું જોઈએ ત્યારે હકીકત સાબિત થયેલી કહેવાય છે”. શ્રી મારવાહની રજૂઆત પર અમારે આનાથી વધુ કહેવાની જરૂર નથી સિવાય કે સાબિતની વ્યાખ્યા અદાલતને એવી બાબતો, જેમાં નિવેદનોનો પણ સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં લેવા સક્ષમ બનાવતી નથી કે જેનો ઉપયોગ વૈધાનિક રીતે પ્રતિબંધિત છે.”

૨૦. મધ્યપ્રદેશ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશ દ્વારા ઉમરાવ સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. [૧૯૬૧ ક્રિમિનલ એલ.જે. ૨૭૦] ના કેસમાં આપવામાં આવેલો ખૂબ જ સ્પષ્ટ અને વિદ્વતાપૂર્ણ ચુકાદો મારા લાભાર્થે છે. આ કેસમાં, અરજદારો ઉમરાવ સિંહ અને કુંવરલાલને પીનલ કોડની કલમ ૩૨૩ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને બે મહિનાની સખત કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. ફરિયાદપક્ષનો કેસ એવો હતો કે તારીખ ૨૭મી ઓગસ્ટ, ૧૯૫૯ ના રોજ ઉપર દર્શાવેલા અરજદારોએ બરેલાલને માર માર્યો હતો, જેઓ પોતાના ઢોર ચરાવવા બહાર ગયા હતા અને જેમણે આરોપીઓના પાકને નુકસાન પહોંચાડ્યું હોવાનો આરોપીઓ દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો. જોકે, બનાવ બન્યાના છ મહિના પછી, પરંતુ સાક્ષી તરીકે તેમની તપાસ થઈ શકે તે પહેલાં બરેલાલ કુદરતી મૃત્યુ પામ્યા હતા. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે બરેલાલ દ્વારા નોંધાવવામાં આવેલી એફ.આઈ.આર.

નીચેની અદાલતો દ્વારા ધ્યાનમાં લઈ શકાય નહીં અને એકમાત્ર સાક્ષી પન્નાલાલની જુબાની અવિશ્વસનીય હતી, કારણ કે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સાક્ષીઓની યાદીમાં તેમનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો ન હતો. હકીકતોના આ સંજોગોમાં, કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૪. એ સાચું છે કે ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ એ પોતાની મેળે પુરાવાનો સબસ્ટેન્ટિવ ભાગ નથી અને તેમાં કરવામાં આવેલું નિવેદન જ્યાં સુધી પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૩૨ ના દાયરામાં ન આવે ત્યાં સુધી પુરાવા તરીકે ગણી શકાય નહીં. એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે બરેલાલ અરજદારો દ્વારા પહોંચાડવામાં આવેલી ઇજાઓના કારણે મૃત્યુ પામ્યા ન હતા. કલમ ૩૨ લાગુ પડતી નહોતી.

૫. એ સાચું છે કે સાક્ષીઓની યાદીમાં પન્નાલાલનું નામ ભૂલથી 'ધન્નાલાલ' તરીકે લખાયું છે, પરંતુ જ્યારે ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ જોવામાં આવે ત્યારે આ શંકા દૂર થાય છે. ત્યાં પન્નાલાલનું નામ દર્શાવેલું છે. શ્રી કે એવી દલીલ કરે છે કે એફ.આઈ.આર. તરફ બિલકુલ જોવું અનુમતિપાત્ર નથી. મારા મતે આ દલીલ સ્વીકારી શકાય નહીં. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી નં. ૬ રામ રતન દ્વારા એ સાબિત થાય છે કે તેમણે તે રિપોર્ટ નોંધ્યો હતો જે બરેલાલ દ્વારા નોંધાવવામાં આવ્યો હતો. નિવેદનની હકીકત (ફેક્ટમ) અને તેની સત્યતા વચ્ચે તફાવત છે. લોર્ડ પાર્કર સી.જે. દ્વારા આર. વિરુદ્ધ વિલિસ (૧૯૬૦) ૧ ડબલ્યુ.એલ.આર. ૫૫ માં યોગ્ય રીતે નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે જે

વ્યક્તિને પોતે સાક્ષી તરીકે બોલાવવામાં આવી નથી તેવી વ્યક્તિ દ્વારા સાક્ષી સમક્ષ કરવામાં આવેલા નિવેદનનો પુરાવો કાર્ગોપકર્ણ (હેયરસાય) હોઈ પણ શકે અથવા ન પણ હોઈ શકે. જ્યારે પુરાવાનો હેતુ નિવેદનમાં શું સમાવિષ્ટ છે તે સ્થાપિત કરવાનો હોય ત્યારે તે કાર્ગોપકર્ણ અને અગ્રાહ્ય છે; જ્યારે પુરાવા દ્વારા નિવેદનની સત્યતા નહીં પરંતુ તે કરવામાં આવ્યું હતું તે હકીકત સ્થાપિત કરવાનો પ્રસ્તાવ હોય ત્યારે તે કાર્ગોપકર્ણ નથી અને ગ્રાહ્ય છે. રામ રતનના જણાવ્યા મુજબ, બરેલાલે તેમની સમક્ષ પત્રાલાલના નામનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત લાગુ કરતાં, બનાવના સમયે પત્રાલાલ ખરેખર હાજર હતા તે સાબિત કરવા માટે રામ રતનનો પુરાવો અગ્રાહ્ય છે; પરંતુ બરેલાલે સાક્ષી સમક્ષ પત્રાલાલના નામનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો તે સાબિત કરવા માટે રામ રતનનું નિવેદન ગ્રાહ્ય છે.”

૨૧. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાને લેતાં, આ અપિલકેશન મંજૂર કરવામાં આવે છે અને સુરેન્દ્રનગરના સેશન્સ કેસ નં. ૫૩/૨૦૧૪ માં આંક: ૧૩૦ નીચે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો વાદગ્રસ્ત હુકમ આથી રદબાતલ અને રદ કરવામાં આવે છે. ટ્રાયલ કોર્ટે હવે આ ચુકાદામાં સમજાવવામાં આવેલા કાયદાના સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને તપાસ કરનાર અધિકારીની જુબાની નોંધવા સાથે આગળ વધવું. સેશન્સ કેસ નં. ૫૩/૨૦૧૪ માં અરજદારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ

આંક: ૧૩૦ મંજૂર કરવામાં આવે છે. રુલ સંપૂર્ણ (એક્સોલ્યુટ) કરવામાં આવે છે.
સીધી બજવણી (ડાયરેક્ટ સર્વિસ) ની મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.